

Jean–Luc Nancy, *Muze* (ispravljeno i prošireno izdanje), s francuskog prevela Vanda Mikšić, Meandarmedia, Zagreb, 2014, 206 str.

Knjiga originalnog naziva *Les Muses* predstavlja zanimljiva i provokativna razmišljanja o umjetnosti koje potpisuje suvremeni francuski filozof Jean–Luc Nancy. Sedam Nancyevih eseja razrađeno je u istom broju poglavlja: »Zašto postoji više umjetnosti, a ne samo jedna?«, »Djevojka koja nasljeđuje muze«, »Na pragu«, »Slikarstvo u špilji«, »Vestiž umjetnosti«, »Umjetnosti se stvaraju jedne suprot drugih« i »Praesens«.

Jean–Luc Nancy u prvom poglavlju analizira složeni estetički problem pluralnosti kao izvora umjetnosti; s jedne strane postoji tvrdnja da je pluralnost umjetnost datosti kao pluralni singular umjetnosti, dok se sa druge strane možemo osloniti na tvrdnju da postoji jedna umjetnost, jedna bit umjetnosti, kao singularni plural umjetnosti, a što čini uvriježeni filozofski odgovor. Autor u nastavku postavlja pitanje zašto u današnje vrijeme postoje dva smisla riječi »umijeće« (art), pri tome misleći na umijeće kao umjetnost i umijeće kao tehniku. Posvetivši se toj problematici Nancy analizira kako se ta podjela, kao i ispitivanje pluralnosti umjetnosti, događala kroz povijest; prvo preko filozofskih misli Platona, a kasnije kod Kanta, Schellinga i Hegela. Poteškoće prilikom pokušaja jednostavnog definiranja um-

jetnosti iz osjetila i/ili za osjetila autor je razradio kroz četiri kratka pobrojavanja da bi zaključio kako ni osjetila kao takva, kao ni njihova integracija, nisu uvjeti niti modeli umjetnosti. No ono što ostaje je dati odgovor na pitanje što jest. »Umjetnost nema posla sa 'svijetom' shvaćenim kao puka izvanjskost, sredina ili priroda. Ona ima posla s bitkom–u–svijetu u samom njegovom iskršavanju. (...) Umjetnost u njemu izrezuje ili forsira trenutak svijeta kao takvog, bivovanje–svijetom toga svijeta, ne kao sredine kojom se kreće neki subjekt, nego kao izvanjskost i izlaganja nekog bitka–u–svijetu, izvanjskosti i izlaganja koji su formalno zahvaćeni, izdvojeni i prezentirani kao takvi. Samim time svijet je dislociran u pluralne svjetove ili, točnije, u nesvodljivu pluralnost jednosti zvane 'svijet': to je ono apriorno i transcendentalno u umjetnosti« (38). Nancy pokušava operaciju pluralnosti umjetnosti razdijeliti na sljedeći način: umjetnost oslobada osjetila od značenja, oslobada svijet od smisla po kojem bitak–u–svijetu dira svoj smisao i njime je dirnut. Stvaranje je dodir bitka–u–svijetu. Umjetnost dislocira zajedničko osjetilo ili čini da se ona sama dira u bezbroju točaka/zona kao što su: boja, perspektiva, gesta, pokret, ritam, rezonancija, igra, izraz, i tako dalje, u beskrajnu razmnoženih dodira. No, čineći to, dislocirana sinestezija pokreće odgovor jednog dodira drugim, dodiri jedan drugom obećavaju komunikaciju svojih prekida, svaki navodi na diranje u razliku ovoga drugog i ta se korespondencija oslobada značenja.

Drugo poglavlje, pod nazivom *Djevojka koja nasljeđuje Muze*, donosi

Nancyevu analizu Hegelovog poimanja umjetnosti. Hegelov »kraj umjetnosti« (religijske) istovjetan je oslobađanju umjetnosti (one umjetničke). Umjetnost se time potajno prema religiji pozicionira kao i prema filozofiji, no, kako objašnjava Nancy, i umjetnost i filozofija su dvostruka slobodna forma ideala, i apstraktna i konkretna, dok je religija neslobodna i posredna tvorba tog istoga ideala kojoj umjetnost služi kao sredstvo promicanja, kao prezentiranje forme. »Moglo bi se to kazati i ovako: umjetnost je istina religije sa strane izvanjskosti kao izvanjskost koja nije dokinuta i izdignuta u unutarnjosti (a filozofija je simetrična istina sa strane unutarnjosti). Iz toga možemo zaključiti da religija nema istinu koja bi joj bila apsolutno svojstvena, ali i to da umjetnost kao njezina 'izvanjska' istina nije umjetnost 'u službi' religije, nego je upravo umjetnost ona koja je samo umjetnost i kao takva ima vlastitu istinu« (96).

Treće poglavlje sastoji se od analize koju je autor knjige izgovorio u Louvreu, ispred Caravaggiove slike *Smrt Djevice Marije*. Promatrajući sliku Nancy iznosi svoje viđenje likovnog djela iz perspektive filozofa.

U četvrtom poglavlju autor knjige razrađuje tezu prema kojoj je slikarstvo koje započinje u špilji početak pokazivanja bitka, a tek onda početak slikarstva, zato što je čovjek krenuo od same spoznaje tog pokazivanja. Nancy ističe kako je time u jednom potezu pokazan stranac koji je sam *animal monstrans*, a koji u isto vrijeme pokazuje stranost svijeta samome svijetu, ali pokazuje i svoju spoznaju o pokazivanju, o svom ostranjenju. »Čovjek je počeo u spokojno nasilnoj tišini jedne kretnje: ovdje, na zidu, kontinuitet bitka prekinut je rođenjem jedne forme, a ta je forma, od svega odvojena, odvajajući čak i zid od vlastite neprozirne gustoće,

pokazivala stranost bitka, supstancije ili životinje koja ju je iscrtala te cijeloga bitka po sebi. Čovjek je od toga zadržao i to je drhtanje bio on« (138).

Peto poglavlje, »Vestiž umjetnosti«, autorov je pokušaj da odgovori na tješkobna i agresivna pitanja obuhvaćena u sljedećem: Je li današnja umjetnost još umjetnost? Pri tome želi ukazati te objasniti dubinu problematike pristupajući pitanju iz različitih perspektiva koje imaju zajedničku točku upravo u bitku umjetnosti. Iz tog razloga autor upućuje kako valja razlikovati nekoliko razina, a koje razrađuje postepeno, kroz slijed od 10 brojeva. Jedna od razina kojih se dotiče je ona koja je vezana uz tržište umjetnina. Nancy piše o umjetnosti kao tržištu koje je vezano uz bit umjetnosti (uz njen vestiž) u odnosu na financijski kapitalizam i sustav vrijednosti. Nadalje, u drugoj razini analizira sljedeće pitanje: Ide li umjetnost u propast jer više nema Ideje koju bi valjalo prezentirati ili zato što umjetnik to više ne želi činiti? »Upravo ondje gdje se tvrdoglavo i naivno pokazuje to zahtijevanje Ideje umjetnost se iscrpljuje i troši: od nje ostaje jedino metafizička želja. Ona više nije ništa drugo do zjap pružen prema vlastitom kraju/svrsi, prema praznome τῆλος-u/Θεός-u čiju sliku još prezentira« (164). Pojam vestiž (lat. vestigium, fr. vestige) autor doživljava višeznačno, ponekad u smislu »traga«, »stope«, »otiska stopala«, ali i »ostatka«, »prežitka«, onoga što ostaje poslije.

U šestom poglavlju autor primjećuje kako se umjetnosti radaju iz uzajamnog odnosa bliskosti i isključivanja, privlačnosti i odbijanja, pa time i njihova djela funkcioniraju i održavaju se u navedenome dvojnomo odnosu. Umjetnost u jedini uvijek se daje naknadno, prilikom vremena promišljanja njezina koncepta, ali ne i za vrijeme njezine efektivnosti. Prilikom uživanja u djelu, u tom

nekom određenom momentu mi smo u slikarstvu, glazbi, a ne u »umjetnosti«. »Na simetričan se način umjetnosti međusobno ignoriraju ili odbacuju, nepropusne su jedne prema drugima, i to čak i unutar svoje neprekinute komunikacije (uvijek postoji ponor između neke boje na platnu i boje nekog zvuka...)« (184). No ipak, Nancy ističe, sustav umjetnosti u sebi sadrži i »jedinstvo« koje ne izaziva dvojbe. Umjetnosti se međusobno osjećaju iako se ne mogu osjetiti, diraju u osjetno, u smisleni poredak smisla, stvaraju bezumno i neosjetno jer razlika između osjetljivih smislova je razlika po sebi smislenoga smisla bez kojeg iskustva ne bi ni bilo.

U posljednjem poglavlju, koje nosi naslov »Praesens«, autor razmatra umjetnički dar. Posjedovanje talenta, sposobnosti, određene tehnike, vještine ili znanja znači imati dar. »Dar se dakle, nameće i izlaže: primamo ga kao da pada s neba (Muza, genij, talent, lakoća, stil), a imamo ga samo ako se on stavi u funkciju i prezentira. Taj dar tako otkriva temeljno svojstvo dara uopće: kao što ga darivatelj ne može smatrati nečim što dolazi od njega, od njegova vlasništva (izlaže se riziku da ga prisvaja samim time što ga daje), tako ga ni darovani ne može smatrati svojinom« (199). Prezentiranje je, prema Nancyju, praesens, bitak koji se prethodi, bitak koji se anticipira, dok umjetničko djelo kategorizira kao prezentnost koja je darovana prezentnošću.

Promatrajući Nancyja kao suvremenog francuskog filozofa čiju misao odlikuje odbijanje metodološkog i terminološkog determinizma čitatelj će uvidjeti kako ova knjiga nije jednostavna za čitanje. Osim što je napisana specifičnim stilom, autor namjerno koristi višeznačne pojmove/izraze koji mogu zbuniti čitatelja. U većini slučajeva takvi izrazi ne stvaraju probleme, no ponekad je pravilno definiranje od ključne važnosti za

shvaćanje pa je prevoditeljica na takvim mjestima s ciljem razjašnjavanja uvrstila fusnote. Iz tog razloga, ali i imajući na umu težinu filozofskog teksta, potrebno je pohvaliti vrlo dobar prijevod s francuskog Vande Mikšić.

Nancy izlaže različite aspekte nekog problema ili najistaknutije hipoteze koje zatim raščlanjuje, detaljno analizira te oplemenjuje poetskim načinom izražavanja. No, na momente, u želji da bude što precizniji, kako u analizi tako i u iznošenju vlastitog kritičkog mišljenja, čitatelj može steći dojam da autor izražava svoj tok misli koji odvraća od inicijalne teme ili hipoteze. Svakako treba spomenuti da se Nancy u esejima referira na istaknute filozofe koji su ostavili svoj trag u području estetike kao što su Platon, Kant, Schelling, Hegel, ali i Derrida, Merleau-Ponty, Deleuze i dr. pa time znatizeljnom čitatelju otvara put i za daljnje istraživanje filozofskih misli vezanih uz umjetnost i u postmodernizmu. Zanimljiva je i izuzetno dobro realizirana ideja pri kojoj autor ne daje samo pismeni trag o umjetnosti u vidu eseja, već na početku nekoliko poglavlja donosi čitatelju i vizualni prikaz umjetničkih djela.

Knjiga *Muze* Jean-Luca Nancyja preporučuje se kako studentima, tako i stručnjacima koji se bave područjem filozofije i povijesti umjetnosti te onima koji imaju poseban interes za područje estetike, kao i čitateljima koji žele biti upućeni u radove relevantnih suvremenih autora koji se bave navedenim temama koje su izložene u ovoj knjizi

Martina Labaš